

Modell és mérce

Gondolatok a könyvtárban

Az egykori gyulafehérvári Majláth Főgimnázium bentlakásában nem csengettek még ébresztőt ezerkilencszáznegyvenháromnak azon a tavaszi hajnalán, amikor a dél-erdélyi kisebbségi sorsélmény ügyében járó Méliusz József a városban átutazott. Pontos naptári dátuma is van annak a könyvet termő utazásnak, de itt most ez nem lényeges. Azért a lenyűgöző történelmi körképért idézem, amit a vonat ablakán besütő hajnali hold az íróban a városból, a várból, a Maros-parti tájból és történelméből felszikkasztott. Keresve sem találnék megfelelőbb erdélyi antifasiszta ihletettségu kordokumentumot, amihez — mint az akkori idők közgondolkodásának eszményi mércéjéhez — odaállíthatnám a közel négyszáz gyulafehérvári kis- és nagydiák történelmi környezet- és tájismeretét, nemzetiségi tudatszintjét; a magamét is.

Hajnali hold derengtette a vár, a gimnázium, a Bathyaneum s a Hunyadi-sírokat őrző Székesegyház körvonalait. Méliusz József nem szállt le Gyulafehérváron. Aznap s még azután is, éveken át csak az internátusi kisharang ébresztett. Noha a tanulás töltötte ki az életünket, arról, amit az író — mint írja — szívesen megtekintett volna, a humanista, a reneszánsz városról, a Dávid Ferenc, az Apáczai Csere János s az időben még közelebb Varga Katalin emlékéhez fűződő kegyhelyekről és relikviákról mit sem tudunk. A felekezeti elzárkózás szempontjait érvényesítő konzervatív irodalom- és történelemtanítás nem számolt a műveltség effajta szűrésének, a tudat fehér foltjainak látókört beszűkítő hatásával. Csak később, a felszabadulás után, a haladó nemzetiségi hagyományokat nagyobb arányokban megidéző szocialista tudatművelés során kaphattam meg a *Sors és jelkép* széles spektrumához az alulmaradás immár kisebb kockázatával mérhető történelmi és művelődéstörténeti eszméltetést.

Bocsásson meg nekem Beke György, hogy új könyvét* lapozgatva ím, egy másik barangoló könyvvel s e látszólag ide nem vágó holdas hajnallal hozakodom elő. Teszem ezt azért, mert nem tudom megállni, hogy kötete jelentőségét ne ahhoz a hajdani tudatállapothoz mérjem, amely a méliuszi panoráma előterében olyannyira híjával találtatott. Iskolám számlájára írom: még mint helyi érdekességgel sem ismertetett meg a *Síralmas magyar krónikával* s abban magát a nagytemplom sekrestyéjébe befalazó Pápai Jánossal, a könyv mártírjával, s nem vezetett el Bod Péterhez sem a közeli Magyarigenbe. De íme a Beke-kötet 303. oldalán a mai helyzetképek egyike: „Itt is kíváncsiak a gyermekek, bámulva állják körül a külföldi társaskocsikat. Nem értik, hogy miért éppen ezen a kicsi térségen [...] állnak meg ezek a kocsik, és utasaik egy ismeretlen ember után érdeklődnek, aki állítólag ebben a faluban, az ő falujukban élt valaha, de a nevét nem hallották soha.”

A jelek szerint Beke György következetes abban az igyekezetében, hogy az ország vegyesen lakott vidékeit, a tömbben, illetve szórványosan élő magyarságnak a múltját, mai közérzetét s a román lakossághoz fűződő sorsszerű és természetes barátságát, testvériségét bemutassa. Egy Orbán Balázs-i ihletettségu vállalkozásnak vagyunk a tanúi. A gyimesi csángókról szóló tudósítás kötetét a *Szilágysági hepehupa* követte. A Fehér megyei szórványvidék főbb városait, falvait, történelmi csomópontjait, Nagyenyed, Csombord, Torockó, Felvinc, Topánfalva, Bucium, Szászsebes, Alvinc, Magyarigen, Bethlenszentmiklós mai életét s az itt fellelhető nemzetiségi hagyományokat s a románsággal megélt közös múlt örökségét bemutató könyve, a *Nyomjelző rokonság* ezeknek a sorába illeszkedik.

„... az élet útja ma még inkább, mint nagyapám idejében, a nyitás, az országos és emberiség-méretű integrálódás” — fogalmazza meg Beke György tételelesen is

* Beke György: Nyomjelző rokonság. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978.

könyvének alap gondolatát. Amint riportjai tanúsítják, a korszerűség és lelki gazdagodás legfőbb biztosítékát látja ebben a nyitásban, integrálódásban. Annál is inkább, mert az a szellemi örökség is, amit barangolásai során felkutat és élénk tár, a társadalmi haladásra irányuló mindenkor nyitottság gondolatának befogadása, történelmi szükségességével mellett érvel. „A kérdés csak az, de a legfontosabb — folytatja fejtegetését — mit viszünk magunkkal a mind szélesebbre nyíló kapun át? Elegendő útravalóval vágunk-e neki, hogy az országot, világot ötvözzük — lélekben — önmagunkba, miáltal hallatlanul gazdagodunk és korszerűsödünk, de megmaradunk önnönmagunk?” A kérdésre az író hagyományaink egész tárházával válaszol. A válasz egyértelmű, s a lehető legmegnyugtatóbb. Van mit vinnünk, hét jövőre valóan elegendő útravalóval tarisznyált fel a történelem. A könyv e hagyományok eleveenségének-ismeretének vizsgapillanatait felvillantó helyzetképeiben, tényfeltárázásában mégis elgondolkoztató. Korántsem tud tartósan a megnyugvás ösvényeire téríteni. Bonganak az alvinci harangok, Zsidve bora — minden önáltató derűlátás ellenére — továbbra is versenyképesebb az érdeklődésben a szomszédos Bethlenszentmiklós messze világló kora reneszánszánál, s az író könyv végzásaiba zárt örhegyi magánya sem veszít — csak úgy, pusztán a bizakodás kedvéért — nyugtalanítva intó szoborszerűségéből.

Hadd mutassak rá ezzel lényegi összefüggésben egy érdekes jelenségre. Noha a riport — a maga tiszta műfajiságában — tényirodalom, Beke György Fehér megyei anyagközegében s abból az elvi alapállásból kiindulva, hogy minél többet foglalkozik a múlttal, annál szenvedélyesebben igényli a jövőt, könyve lapjain a fikció eszközeihez nyúl, az ábrázolás, a művészi megelevenítés segítségével tör utat a tények bozótjában. Maga mellé veszi emlékeiből szőtt anyai nagyapját, néhai Rápolti urat, aki annak idején a Bethlen Kollégium diákjaként maga is kiváló ismerője volt a vidéknek, Nagyenyednek s a kollégium szinte egész Erdélyt befogó sugárkörének. A mindvégig tevékenyen bekapcsolódó, emlékező, ítélező, beleszóló, vitázó kísérő a könyvből a riportert ismeret- és tudatkörét hivatott kiszélesíteni. A nagyapa figurájának fiktivitása oldalán egy adott pillanatban maga a riportert is az irodalmi fikció fordulatainak alárendelt hásszá válik — a saját riportjában. Távol áll tőlem vétségnek tekinteni a tényeknek és a fikcióknak ezt az érdekes keverését. Indokoltnak tartom; végső soron az életanyag s az arról tudósító riportert közemberi minőségének egymásra ható természete magyarázza. Ezen belül is döntő módon az a nagyfokú felelősségérzet, amely — nemzetiségi létünk sajátos méltóságtudatából fakadóan — nem mond le, nem mondhathat le a jövő birtoklásának természetes vágyától fűtött távlatnyitás vállalásáról. Mi mást tehet a riportert a maga emberi-honpolgári felelősségével, amikor rádöbben, hogy ezt a felelősséget már nem lélegeztetheti a saját személyében, amikor közéleti hatóereje már nem győzi bizonyos tények makacosságát? Nyilván kivetíti magából, e tények fölébe emeli, irodalmi hőst mintázza. Ezt teszi Beke György is a *Nyomjelző rokonságban*. Egy magatartás példáját eleveníti meg, egy magatartását, amelynek gondolati-érzelmi koordinátarendszerében a szocialista jövőt építő ország, szülőföldünk s a nemzetiségi önmagunkhoz való hűség tökéletesen fedi egymást. Egy magatartását, amelynek lelke végső soron a szocialista jövőt is befogó felelőség, s amely az építés minden pillanatában számol azzal, hogy ez a jövő csak úgy lehet az övé, ha a mindenkié, s csak úgy a mindenkié, ha az övé is.

Ahol a felelősségérzet gyökeret ver, ott — valamilyen formában — a felelőség számonkérésének is nyoma kell hogy legyen. Beke György — miközben az általános fejlődés, korszerűsödés örömeire hangolja az olvasót — a helyzetképek egész sorát rögzíti, amelyek a maguk hiteles tényszerűségével jobbára tárgyi és szellemi örökségünk nem ismerésére visszavezethető közönyös eltékozlásáról tanúskodnak. Nyilván e helyzetképek szövegekörnyezetében kellene rátalálnom a számonkérés nyomaira is. Amint a felelőség, annak számonkérése is a riportert aktív honpolgáriságának helyébe lépő fikcióban szublimálódik. Abban a magatartásban jelenül meg, amely e tartalmi többlettel immár nemcsak példa, de a korszerű nemzeti-embereszmény, a honpolgári hűség lelkiismereti mércéje is. Ebben a minőségében készlet önvizsgálatra, arra, hogy önáltatás nélkül válaszoljunk a kérdésre: visszük-e magunkkal a haladás mindenkorhi szükségességére eszméltető, mai gondjainkban is eligazító hagyományainkat a mind szélesebbre táruló kapun át? Elég-e elevenek-e mibennünk, gondolati és erkölcsi reflexeinkben eléggé jelenvalóak-e ezek a hagyományok ahhoz, hogy országot, világot ötvözve megmaradhassunk általuk önnönmagunk? Igenlő-e, avagy nemleges a válasz — honpolgári, nemzetiségi humánunk ebben a magatartásmodellben ölt testet, e magatartás mércéjével méretik.

Beke György könyvének legfőbb érdemét abban jelölném meg, hogy — ha műfaja, a riport lélegzetkörüének határán túl is — ezt a mércét felállította, e ma-

gatartásmodellét megalkotta. A *Nyomjelző rokonság* az eszmeiségnek erről a magas szintjéről a nemzetiségi tudat helyi hiányainak jelzésén túl, de a riportter alkalmas felajzott „eredendő” derülését, bizakodását minőségileg mindenképpen meghaladva, a legveresebb optimizmust sugározta. S ezt azért, hogy a múltat, jelent, jövőt egymásra ható mozgásokban, dialektikus kölcsönhatásban ötvöző magatartásmércéje, -modellje a dinamikus hazai valóság dinamikus elemeként magát a tudat dinamizmusát jeleníti meg. Ennek a mozgástörvényeit fedezhetjük fel az immár tettnek számító eszmélésben, abban, hogy körülnézünk és észrevesszük: önértékünknek s a valóság mértékének sorsszerű megfelelése szerint mindannyiunknak adatott — ha nem több — egy talpalatnyi, egy családnyi, egy háztájnyi, egy munkaközösségnyi hely az országban, ahol a szülőföld s az önmagunkhoz való hűség felelősségét a hazai nemzetiségi embereszménynek, saját emberségünk mércéjének megfelelően kiteljesíthetjük, s ahol e kiteljesítés a szocialista élet, a szocialista építés dinamikáját átáramoltató korparancs is egyszersmind.

Aki e magatartásmodellig ás le a könyvben, az mindenképpen önmagával s e korparanccsal szembesül. S nem kétséges egy pillanatra sem, hogy ez a szembe-sülés a maga katarziséval távlatokat nyit, szellőzött rendet teremt a nemzet és nemzetiség viszonyának áramkörébe kapcsolt tudatban, s a méltóság közérzetével alkotó erőket szabadít fel az országos munka s azon belül sajátos gondjaink és teendők cselekvő vállalására.

Végezetül — diákéveim élményeihez visszakapcsolva — nem hagyhatom szó nélkül, hogy mint annak idején Méliusz József, úgy Beke György sem szállt le Gyulafehérváron. Azaz, hogy leszállt, de csak iparnézőben. A *Gyulafehérvári Sorok* s azok fölött a sorsok fölött, amelyeknek szöge itt nyílt s nyílik az országra, gondjainkra, ő is eltekintett. Pedig mennyi tanulságot kínálnak csupán az én idom alma materének emléke körüli nyomok is. Hogy csak a maga népi realizmusával a felekezeti béktelenség fölött hidat verő Szentmiklóssy Ferencet, korán elhunyt magyartanáromat említsem. Beke György besorolta ugyan a könyvébe, de méltánytalan szüksézsággal siklított el emléke, tevékenysége fölött. Magyarosi József kései, de a gimnázium konzervatív szellemével mindvégig gondolatébresztően opponáló radikalizmusa csak szűkebb körben volt világító fátyla. Fénye már nem hatott el oda is, ahol Beke Szentmiklóssy nevére felfigyelt, Nagyenyedre, a szomszédvárba. Ugyanígy nem ötlődhetett szemébe Czilling Antal zenetanári szép buzgalma sem. Czilling Antal Szabó Gézával összeállított magyar népdalgyűjteményét ugyanis nem enyedi, hanem temesvári nyomda segítette napvilágra 1944-ben.

Szóval, lett volna mit nyomjelezni Gyulafehérváron is. Nem okvetetlenkedésből mondom, inkább azért, hogy rámutathassak: a romániai magyarság életének fontos vetülete maradt kitakaratlan azáltal, hogy Beke György nem szállt alá Fehérvár múltjába is. A habánok alvinci nyomjelzése nélkül aligha lehet teljes Fehér megye képe. Ez kétségtelen. Ám tragédiájuk — mindamelllett, hogy tanulsága van, s ezt alkalmasint nem árt tudatosítani — mégiscsak távolibb és lezártabb ügy, mint az a felekezeti elfogultság, amelynek nemzetiségi örökséget megosztó, haladó hagyományainkat sújtó cenzúrája lényegében ugyanolyan kárt tett, mint ma a közöny, nemtörődömség. A könyv eszmei vonalvezetését vajmi kevéssé befolyásolhatja e hiátus, ám a teljes és az élet gazdagságának és bonyolultságának megfelelően differenciált megyekép, nemzetiségilét-képlet igénye mégsem békülhet meg vele. Meggyőződése, hogy Beke György, aki az ország egésze iránti felelősségével együtt és egyidőben testesíti meg az ismeretlen tájak mindenkori lázas hívását, érzi e megyeszívet, e múltpászma felderítésének a szükségességét, kísértő izgalmasságát, s a könyv esetleges második kiadásában pótlólagosan meglep majd e hiányzó képsorral is. A *Nyomjelző rokonság* 7500 példányban jelent meg. E példányszám jobbára csak az érdeklődést elégíthette ki, s azt is csak úgy-ahogy. A szükségletet — amely a könyv közéleti jelentőségével mérhető csupán — aligha fedezhette.

Jánky Béla

Könyv a gyógyszerészet múltjáról

A gyógyszerészettel mint értelmiségi hivatással szemben napjainkig sok a fenntartás, az előítélet. Egyesek szerint a gyógyszerészet — úgymond — nem lenne értelmiségi hivatás, mivel művelői készítményeiket kereskedőkhöz hasonlóan, üzletekben árúsítják. A gyógyszerészet tudományos magva alkalmazott kémia; a gyógyszerészek szűk szakmájuk határain kívül alig gazdagították volna a tudomány és a művelődés területeit. Ilyen és hasonló tévítéletek még gyakoriak. Csakhogy a gáncsoskodók felejtik, hogy az értelmiségi minőséget nem az határozza meg, hol fejtji ki hivatását, hanem az, hogy mi szellemi profiljának sajátosságára, társadalmi szerepének egységisége.

A gyógyszerész az egészségügyet szolgáló értelmiségi. S teszi ezt új gyógyszeranyagokat teremtő tudományos kutatásokkal, magisztrális receptek előállításával, a gyógyszerkészítmények ellenőrzésével, egészségügyi nevelőmunkával stb. Munkássága nemcsak alapos elméleti és gyakorlati felkészültséget tételez fel, de sajátos értelmiségi hivatástudatot is.

Csupán alkalmazott kémia lenne a gyógyszerészet? Ugyanilyen joggal nevezhetnők alkalmazott élettannak, fizikának, botanikának, anélkül hogy a lényegre tapintanánk, mert például a gyógyszerismeret, a gyógyszerhatástan egyik fentebbi csoportba sem sorolható, önálló tudományág. Paradoxonnak tűnhet, mégis így igaz: nem a gyógyszerészet nőtt ki a kémiából, hanem fordítva: a korszerű vegytan a XVI—XVII. században térhódító jatrokémiái irányzat egyenes folytatása. Ez az eszmeáramlat, mely a vegytan alapvető feladatának gyógyszerek előállítását tekintette, fordult elsőként szembe az alkímia képzelgéseivel. A jatrokémia kidolgozta szemléletre épült aztán a flogiszton-, majd a kvantitatív (pneumatikus) kémia.

Lemaradtak volna a gyógyszerészek más értelmiségi hivatások mögött a nemzeti és nemzetközi művelődés, illetve tudomány gazdagításáért folyó nemes versengésben? Csak a tudománytörténetben teljesen járatlan emberek állíthatnak hasonló képtelenséget. Úgy véljük, néhány kiragadott példa is elegendő a fenti vélekedések cáfolatára.

A XVII. században élt Johann Heinrich Böttger gyógyszerész fedezte fel az európai porcelánt, s fektette le a meissenői manufaktúra alapjait. A XVIII. században a svéd Karl Wilhelm Scheele, az analitikai kémia egyik megalapozója, a

bárium, a glicerin, a csersav s — Priestleyvel egyidejűleg — az oxigén felfedezője. Andreas Sigmund Marggraf elsőként állított elő cukorrépből cukrot, s ezzel egy, a néptáplálkozást jelentősen befolyásoló új iparágat alapított meg. A XIX. században a német Martin Klaproth az ásványi kémiát, honfitársa, Friedrich Sertürner az alkaloidakémiát indította útjára, a francia Joseph Proust fogalmazta meg az állandó súlyarányok törvényét, s állította elő a szőlőcukrot; a svéd Jöns Jacob Berzelius a modern vegyészeti nomenklatúra megeremtője, Justus von Liebig az analitikai kémia megújítója, Friedrich Wöhler elsőként szintetizált szerves vegyületeket. A román Ioan Vintilescu és a magyar Than Károly egyaránt jeles kémiai kutatók voltak.

S hány nagy művész, író indult a gyógyszerészeti táraasztal mellől a világhírnév felé: a norvég Henrik Ibsen, az angol H. G. Wells, a magyar Tömörkény István, a festő Rippl-Rónai József és Csontváry Kosztka Tivadar, s ezzel távolról sem merítettük ki a sort.

Ha a fentiek ellenére a gyógyszerészekkel szemben az előítéletek, a vállveregető magatartás — egyes értelmiségi körökben — tovább él, abban kétségtelenül döntő szerepe van a ténynek, hogy nálunk a gyógyszerészet múltjának felmérése aránylag elhanyagolt ága a tudománytörténetnek. Nincs egyetlen román vagy magyar nyelvű átfogó, egyetemes gyógyszerészet-történetünk, a román, illetve a magyar gyógyszerészet múltjáról szóló művek többnyire régebbi keletűek, s főleg csupán a fejlődés egyes szakaszainak elemzésére szorítkoznak.

Ezért jelentős eseménye a hazai tudománytörténetnek Izsák Sámuel professzor úttörő vállalkozása. Nemrég megjelent, 420 oldalas művében*, gyógyszerészeti „zsebenciklopédiájában”, átfogó képet igyekszik nyújtani a nemzetközi és a hazai gyógyszerészet múltjáról és jelenéről.

A szerző a Valeriu Bologa alapította tudománytörténeti iskola szellemében a gyógyszerészet múltját az adott kor művelődése szerves részeként fogja fel, behatóan elemzi a gyógyszerészet kölcsönhatását a természettudományok más ágaival, s állandóan figyelmeztet a társadalmi tényezőkre, melyek a gyógyszerészeti hivatás, illetve a tudományos ku-

* Sámuel Izsák: Farmacia de-a lungul secolelor. Editura științifică și enciclopedică. Enciclopedia de buzunar. București, 1979.

tatás kibontakozását serkentették vagy gátolták. A hazai fejlődést a nemzetközi viszonyok kereteibe ágyazva mutatja be, s a román gyógyszerészet múltja mellett szól a hazai magyar, német gyógyszerészek érdemeiről is. Izsák professzor egyaránt él a szintézissel és az analízissel adatokban igen gazdag művében. Forrásaiból mindig a korra és a tudományág fejlődésére legjellemzőbb jelenségeket válogatja ki. A hazai gyógyszerészet múltját elemezve a maga végezte kutatásokat, levéltári adatokat is szervesen beépíti művébe.

Egyaránt kitér a gyógyszerészeti gyakorlat, a gyógyszerészeti elmélet fejlődésére, elemzi a gyógyszerészetnek mint az egészségügyi rendszer szerves részének történelmi szerepét, behatóan foglalkozik a gyógyszerészeti deontológia kérdéseivel stb. Az így kialakult összkép kétségbevonhatatlanul bizonyítja, hogy a gyógyszerészet múltjának ismerete nélkül jelene sem érthető meg.

A mű részletesen szól a népgyógyászat szerepéről terápiás ismereteink gazdagításában. Bebizonyosodik, hogy minden kor gyógyászata bőven merített a népi tapasztalatból (kinin, ópium, sztrichnin, digitalis, Rauwolfia-gyökér stb.).

Az antik gyógyászatban orvoslás és gyógyszerészet még nem vált szét, ezért különösen figyelemreméltó a hippokratészi és a galenuszi iskolák gyógyászati alapelveiről szóló fejtegetés, de kultúrtörténeti szempontból éppen olyan értékes az antik népek mitológiájával foglalkozó elemzés is, hisz az orvoslásban ma is használt számos fogalom a hitregék világából származott át.

A középkorban a szerző — joggal — a fejlődés szükségszerű szakaszát látja. Ez a megközelítés a gyógyszerészet esetében annál indokoltabb, mivel éppen a középkori kolostori kórházakban jöttek létre az első „belsőforgalmú” gyógyszertárak, az arab birodalomban az alkímia fejlődése eredményeként, a sajátos technikát követelő gyógyszerkészítmények szaporodásával vált szét véglegesen az orvosi és a gyógyszerészeti hivatás: megszületnek az első önálló gyógyszerészeti officinák (IX. század). Nyugat-Európa követi az arab példát, sőt a XI—XII. században már — a kor társadalmi elvárásait tükröző — jogi és etikai szabályzatok jönnek létre, amelyek az orvos és a gyógyszerész jogait és kötelességeit határolják körül. A skolasztikus egyetemek viszont kizárják a gyógyszerészeti oktatást az orvosképzésből. Így válik a gyógyszerész mesteremberré, grémiumok, céhek tagjává.

Érdekesek a szerző megállapításai a reneszánsz humanista szemléletének befolyásáról a gyógyszerészet elméletének

és gyakorlatának kibontakozására. A német Paracelsus új kémiai szerekkel és növényi kivonatokkal gazdagítja az egyszerű gyógyászatot. A terápiás művek — főleg a népszerűsítők — anyanyelvűekké válnak. Amerika felfedezése, az új földrészek megismerése révén számos új hatékony gyógynövény kerül a gyógyászat vérkeringésébe. A gyógyszerészeti tevékenység polgárosodását tanúsítja a szakma gyakorlatát szabályozó intézkedések egész sora: a vényeket kötelező dispensatoriumok (a mai gyógyszerkönyvek ősei) előírásai alapján állítják elő, az árakat hivatalos taxák szabályozzák stb. Az első hazai gyógyszerertár (Nagy-szeben) a XV. század végén alakult, de a XVI. századból már gyógyszerészeti leltárak, a következőből gyógyszerészkük szövege maradt fenn.

A XVII. század gyógyszerészete a jatrokémia szellemét sugározza. Az irányzat képviselői megkísérlik a gyógyszerek hatásmechanizmusát felderíteni, de élettani ismeretek hiányában, jóhiszemű törekvéseik spekulációba torkollnak. A század terápiája jelentősen gazdagodik, s egyes országokban, így Franciaországban, már jelentkezik a gyógyszerészet gyakorlatával szembeni magasabb mérce: a szakma művelését egyetemi előadások hallgatásához kötik.

A felvilágosodás kora (XVIII. század, XIX. század első fele) a gyógyszerészet fejlődése szempontjából is jelentős. Az orvosi felvilágosodás eszméinek hatására a gyógyszerészek is jelentős szerepet vállalnak a nép egészségügyi nevelésében. Számos európai országban, így az Osztrák Birodalomban — s Erdélyben is — a gyógyszerészeti gyakorlatot egyetemi tanulmányokhoz kötik. A foglisan és a kvantitatív kémia úttörői között számos gyógyszerész jeleskedik, az officinák a tudományos kutatás központjává válnak. E kor hazai gyógyszerészei ugyan csak kitűnnek a hazai flóra kutatásában, ásványvizeink elemzésében. E téren a iasi-i Orvosok és Természetkutatók Társaságának tagjai különös érdemeket szereznek. A felvilágosodás szelleme hatja át a kor etikai kódexeit, gyógyszerészeti törvénykezéseit, az új tudomány szelleme a gyógyszerkönyveket.

A XIX. század második fele és a XX. század már az új tudomány szilárd elveire alapozó gyógyszerészet kora. A fejlődés egyre szerteágazóbb. Izsák Sámuel művének nagy érdeme, hogy igyekszik nyomon követni a kibontakozás legjelentősebb állomásait. Műve „zsebenciklopédia”-jellegével egyezően, részletesen felsorakoztatja a különböző alkaloidák, glycozidák, chemoterapikumok, vitamínok, hormonok stb. felfedezésének, illetve szintézisének időpontját, a tudósok

nevét, akik e téren érdemeket szereztek (éppen ezért kérjük számon a szerzőtől a tárgymutató hiányát, mely a fentiekre vonatkozóan gyors tájékozódást biztosíthatna).

Nem szándékozunk kitérni Izsák Sámuel könyvének az utóbbi 150 év gyógyszerészetéről szóló alapos elemzésére, csupán arra az érdekes összefüggésre hívnánk fel a figyelmet, hogy a korszerű tudomány korában az egyes természettudományok, az elméleti és alkalmazott ismeretek összefüggése még szorosabb, mint a letűnt századokban. A kémia — különösen a festékipar — fellendülése nélkül nem lett volna korszerű gyógyszeripar; a bakteriológia kialakulása tette lehetővé a valóban oki kezelést biztosító szérum- és kemoterápiát. A kísérletes orvostudomány Claude Bernard-i fogalmához az életlan és kóréletlan mellett a kísérletes gyógyszerzertan is szervesen hozzátartozik, hiszen ez teszi lehetővé a gyógyszerek hatásmechanizmusának, támadási pontjának felderítését. Csupán a különböző hiány- és endokrin megbetegedések kórszármazásának felderítése hozta létre az ún. szubsztitúciós terápiát (vitaminok, hormonok stb.).

A XIX. század második fele és a XX. század gyógyszerészeti tudományának fejlődéséről szólva, a szerző behatóan foglalkozik a román gyógyszerészet kibontakozásával is. Szemünk előtt rajzolódik ki az a valóban hősi küzdelem, amelyet a román gyógyszerészeti oktatás úttörőinek (Davila, Kretzulescu, Minovic) kellett folytatniuk a szakma egyenjogúsításáért. A szerző kitér a román

gyógyszerkönyvek történetére, bemutatja az alkotó román gyógyszerészet legjelesebb képviselőit. Figyelemreméltó része könyvének a szocializmus évtizedeinek megvalósításáról szóló fejezet rész. A gyógyszerészeti oktatás, a tudományos kutatás, a gyógyszeripar terén elért eredményei révén a hazai gyógyszerészet felzárkózhatott a legfejlettebb országokhoz.

A tudománytörténet fogas kérdése a periodizálás. Minden tudomány fejlődése belső törvényszerűségeinek engedelmeskedik. Ezek megítélésében azonban a vélemények olyan eltérők, hogy e nehézséget megkerülendő vált szokássá, hallgatólagos megegyezéssel a XVII. századtól kezdve — lemondva minden más kritériumról — a fejlődést egy adott évszázad keretein belül bemutatni. Ezt a gyakorlati szempontot követi Izsák professzor is. Csakhogy az eljárásnak olykor hátulütői is vannak. Így például a sajátos társadalmi viszonyok következtében — különösen a XIX. században — a román gyógyszerészet színvonala, az európaihoz viszonyítva, fáziseltolódást mutat. Ezért hisszük, hogy célszerűbb lett volna a XIX. század román gyógyszerészetét külön alfejezetben bemutatni.

Izsák professzor úttörő munkája nélkülözhetetlen kézikönyve lesz mindazoknak, akik a gyógyszerészet egyetemes és hazai múltját megismerni kívánják. Kár, hogy a Tudományos és Enciklopédiai Kiadó ezt az igényes könyvet technikai szempontból sok vonatkozásban kifogásolhatóan hozta forgalomba. Ezt a fogyatékos állapotot még akkor is fájjaljuk, ha a gazdag tartalom kárpótol a formai hiányosságokért.

Spielmann József

Versművesség

Tudor Argheziről

Tudor Arghezit a költészetten kívül más nem érdekelte. Az emberi lehetőségek gyűjtőfogalmának tekintette a lírát, velünk született képességnek. „Minden költészet, kivéve az irodalmat” — mondta. Más helyütt meg azon töprengett, hogy az igazi költő talán írástudatlan, nincs szüksége jelekre, több könyvtárnyi betűsorra, hogy övé lehessen, magánbirtoka lehessen „az érzékek és a szavak

Utószó a Budapesti Európa Könyvkiadónál, a Napjaink Költészete sorozatban megjelenő Argheziről.

belső nyelve”, a vers. „Isteni naivitás” a költemény magva; ám ahhoz, hogy ebből a lehetőségből *valami* legyen, a tökéletes és tagolatlan centrumot segédegyenesek segítségével meg kell közelítenünk, mindenféle gyarló segédeszközökhöz kell folyamodnunk. Az irodalom ilyen segédeszköz csupán, de olyan eljárás mód mégis, mely nélkül az a bizonyos nyelv, az érzékek és szavak belső nyelve nem hallható, nélküle süketek maradnak a képzelet fülei. Lehet, valamiféle adomány a költészet, fordítja ezért vissza-

jára gondolatmenetét Arghezi, olyan kínos ajándék, melyet mindannyian kapunk, de *önmagában* nemigen tudunk mit kezdeni vele, esetleg észre sem vesszük. Pusztán észleléséért is, mindössze azért, hogy tudomást szerezzünk róla, el kell bibelednünk ezzel-azzal, valamilyen mesterséggel, például irodalommal. Mesterség ez is, vallja Arghezi, olyan, mint sok egyéb, csak más az anyaga; aki ezt fízi, az szavakkal vesződik. Vesződik meg játszik is velük, hiszen talál közöttük tükrös felületű szavakat és áttetszőket, mereveket és rugalmasakat, marconákat és szüzieket — s még annyifélet, hogy a költő nem is sorolja föl mindet abban a verses *Utószóban*, melyet egyik öregkori kötete végére illesztett.

A költemények készítése tehát versművészség, egyszerű szerszámokkal, egyedi eljárással folytatott munka. Amikor Arghezi ilyen munkának tartja a versírást, látszólag megfosztja minden romantikus aurájától, legalábbis attól, mellyel abban az irodalmi körben övezték, ahol Arghezi először jelentkezett verseivel a múlt század utolsó éveiben. Tizenhat éves volt akkor — 1896-ban —, s az a költő figyelt föl rá, aki a váteszi hivatástudatot és a versművészség mesteremeri programját egyszerre hirdette. A tökéletesre cizellált soroknak a nem mindennapi elhivatottság és páratlan föl-emelkedés, eleváció szolgáltatásban kellett állniuk. Előállításuk ezért olyan technikai művelet volt, mely leginkább az alkímisták kísérleteire emlékeztetett. Macedonski voltaképp ennek az igénynek és saját érényeinek visszfényét vette észre minden fölfedezettjében, ezt látta meg Argheziben is. Azok a fiatalkori versek valóban a mester céljait és gyakorlatát tükrözték. Muzsikáltak bennük a szavak, instrumentumai voltak a természetből ellesztett hangoknak és a belső zenének, az átszellemlétségnek. Arghezi sem ezeket, sem a kevéssel ezután írott verseit nem vette föl egyik kötetébe sem. Kolostorba vonult, majd az egyház támogatásával Svájcba került. Rövid ideig Párizsban élt, Genfben kitanulta az órásmesterséget. Harminczéves, mikor visszatért Bukarestbe — ettől kezdve újságíróként dolgozik —, és negyvenhét, mikor 1927-ben kiadja első verseskönyvét, az *Illő ígéret*. Ami addig, az *Illő ígékben* szereplő versekig történt, azt valósággal eltitkolja. Öregén, egybegyűjtött verseinek megjelenésekor (1959-ben) úgyszólván kiátkozza azokat a fiatalkori, harmincegynéhány éves koráig írott költeményeket.

Nemcsak a gyarlónak érzett korai műveket semmisítené így meg, s nemcsak egy szemléletváltozás nyomvonalait törőlné el. A szavak alkímiájából nála

szerepny kézművészség lett, ahogyan ő maga nevezte: „alázatos munka”. Az elhárított aurát azonban visszacsempészné mégis, mikor leplezi a folyamatot. A vers olyan, mint a barack vagy a tojás, mondja, tökéletes végső gyümölcs. Gyökerek, ágak göcsörtös bogait, az eredet kloákáját a prózai folyamatrajznak meg kell mutatnia, a vers viszont akár el is titkolhatja. Ezért nemcsak más, hanem több is, mint a próza, s Arghezi ha regényt ír, a művet prózaversnek nevezi. Költemény prózában — jelöli meg például A *boldogasszony mosolya* műfaját. Mégis alkímia volna tehát a versművészség, az „összetett képek mestersége”? A gyümölcsnek nevezett költemény pedig olyan talányos végső eredmény, mint a bölcsék köve, melyet ki lehet emelni, a fölszínre lehet hozni bármilyen zavaros áramlásból? Eltitkolható, század eleji lapok hasábjain felejtethető a magán természetű eseménysorozat számos eleme, de maga az írás mint folyamat — Arghezi szerint — végül is mindössze abban különbözik bármely más tevékenységünkötől, hogy közben nehezebb — ha nem lehetetlen — kikerülni az önreflexiót, számot nem vetni a szüntelen újradésszel; és azzal, hogy aki az idézett verses *Utószó* lírai szófajtana szerint úgy érezte, emberekhez, anyagokhoz, játékszerekhez hasonlóan viselkednek a szavak, s azért fordult hozzájuk, hogy verset írjon, tehát a maga módján hozza létre a költszövetet, keserves derüvel kénytelen beszámolni róla, milyen „boldondokháza” lett játéka, a szavak sokadalmából.

A próza talán emberibb, írja egyhelyütt a költő, emberibb, mert tökéletlenebb, mint a költszövet. Ennek tömény tisztaságához azonban bármi elvezethet, még az irodalom is, és bármi ráébreszthet hiányára. Arghezi úgy hisz benne, mint abban, akihez zsoltárait írta: hol mindenütt fölleli — nem a bölcséleti rendszereket, hanem a néphitet idéző panteista érzékenységgel —, környezetének mindegyik elemében, hol pedig úgy, mint Tamás, a hitetlen. Szeretne bizonyosságot szerezeni, de nincs mód rá, hogy megbizonyosodjék:

*Ketten maradv mérkőzöm erősen,
Míg nagy mesédben nyugtot nem lelek.
Nem akarom, hogy legyőződ legyek,
Csak ezt: tapintsalak, s hogy „Van!”
ívöltsem.*

(Áprily Lajos fordítása)

Ez a bennünket Adyra emlékeztető hitetlen hit Arghezínél sohasem válik olyan elvonttá és légiessé, mint a pályakezdés zenelő verseiben. Ami ott — nála is és környezetében is — elvont feszült-

ség volt, a húszas évekre anyagszerűvé válik. Természetesen nem életrajzi elemek verse-szövése teszi anyagszerűvé. Argehei ódzkodott minden vallomástól, hosszú esszét írt arról, hogy miért tartja főlélegesen emlékek rögzítésével megkettőzni azt, ami megtörtént vele. Hízen számára a vers kétarcú: „végső gyümölcs” is és történet is, tevékenységforma, melyet különféle holmik közvetítésével tesz érzékelhetővé. Ilyen holmik a szavak, a tárgyi motívumok: a „penészvirágok” tenyésztete, „a kulcsot kereső” ember, „a fény felé merengő” tekintet. Utolsó verseiben majdnem mindegyik régi motívumát fölcillantja, s akad olyan is ezek közt az öregkori versek között, melynek keletkezési idejét két évszámmal jelöli, mert egyik-másiknak még a század elején fogalmazta meg első változatát. A késői költemények látásmódja néhol olyan, mint a naiv ikonfestőké. Kijelentéseik szentenciózusak, tömörségük gnómius. Jellemző rájuk a megfogalmazás mesteri hevenyészettsége. Fialtal költő faggatta egy ízben, a hatvanas évek elején, s válaszul Argehei a kezét mutatta: ezzel dolgoztam. Ezzel a kézzel, az évtizedek során beidegződött mozdulattal odavet csupán néhány vonalat, s a néhány odavetett vonal: mestermunka. A mű tárgyi motívumainak egymásra utalásából kirajzolódó és elkészültétől, a húszas évektől alig változó önarcképen fölsejlik

valamilyen fanyar, napkeleti bölcsesség, mely a személyt, aki ezekben a versekben „kulcsot keresgél”, egy folyamat alkatrészének mutatná. Közben a személy, az európai kultúra nagy jelképeiből oly ismerős módon, Argeheinél is olyasmit fabrikál — kulcsokat, verseket, másegyebet —, amivel beavatkozhat, közbeszólhat. „Az ember legtöbbször ostoba; csak ritkán okos — írja regényében, *A boldogságon mosolyában*. — Semmit sem ért, vagy ellenkezőleg, mindent világosan megért, és könnyen ki is tudja fejezni azt, amit megértett. Okosan fekszik le, és zavaros fejjel ébred. Mi történt bennem öntudatlanul, és miért, merre jártam álmomban, honnan tértem vissza zavart fejjel, határozatlanul? Szeretnék olyan lenni, mint az autóm, amelynek szerkezetét a pihenő után éppen úgy találom, ahogyan este hagytam. Eleget igyekeztem, hogy én is gép legyek, és folytonos körforgásra állítsam be léteimet. Nem tudom elhatározni magamat csupán egyetlen funkcióra, holott ez valamelyes boldogságot jelentene, mert kiktatna belőlem minden más funkciót és törekvést, sohasem törnék ki egy nagy fogaskerék-áttételből. Azután arra ébredek, hogy mégiscsak gondolkodom, bírálom gépies körforgásomat meg a sebességemet. Megrándulnak a gyökerek, amelyeket pedig szilárd kötésűeknek éreztem, vonaglanak a sejtfontalak, egy láthatatlan gondolat dolgozik titokban.”

Zirkuli Péter

KÖNYVRŐL KÖNYVRE

BENEDEK ZOLTÁN: A SZILÁGYSÁGTÓL ÚJ-GUINEÁIG

Több műfajból s a nekik megfelelő stílus-típusból ötvözőtt könyv; nincsen talán egyetlen mondata sem, amely ne támasztana bennünk olyan érzést, hogy valahol már olvastuk. Divatos dokumentumriportok fordulata: „...gyűjtőútjait a család tulajdonában levő levelek alapján sikerült rekonstruálnunk, ezek felhasználására, feldolgozására először most kerül sor. Ez úton mondok köszönetet” stb. Múlt századi klasszikusaink anekdotázó hangja: „No, amice, lássuk azokat a papírokat — szólt az elébe járuló Biró Lajosnak” (a zilahi kollégium igazgatója); „Mi az, öcsém, még mindig itt van? — szólt rá egy napon, amikor Birót újra az igazgató előszobájában várakozva megpillantotta” (Herman Ottó). P. Howard-i emlék: „...hamarosan feltűnt egy jól megtermett bengáli csendőr, és hatalmas ütésekkel osztogatva, füttykösével teremtett rendet”; vagy pedig: „Átkozott dolog ez — káromkodott a korvett kapitánya —, ahányszor a legénység kiteszi a lábát azon az istenverte Új-Guineán, nem győzöm őket tömni kininnel.”

Legsűrűbben persze a mai ismeretterjesztő író szólal meg, aki a sokféle remi-niszcencia tarkasága dacára végül is egységbe fogja a könyvet: a szilágysági Tas-nádról származó természettudós, Biró Lajos 1895—1901 közötti pápuaföldi kutató-

útjának történetét beszéli el oly módon, hogy közben jeles hazánkfia egész életét ismerteti. Pontosan azt valósítja meg, amit előljáróban ígér: „Biró Lajosnak élet-célja volt a felfedező utazás, a gyűjtés... Egész életében erre készült, és ennek a célnak akarta szentelni minden tudását és energiáját. Ezért az új-guineai út eseményeinek bemutatása nem képzelhető el ifjúkorának, a felkészülés éveinek, majd élete eredményekben oly gazdag gyűjtőútjait követő szakaszának ismerete [s a könyvben való felvázolása — Ó. S.] nélkül.“ Pápuaföld majdnem egy évszázados természetrajzi és néprajzi valósága egyébként — őszintén szólva — számunkra érdektelen, ám ez a könyvben szerencsére csak díszlet; ami központi helyet foglal el ebben a műfajtanalában, s ami izgalmas, megható és példamutató benne, az hősenek szüntelen küzdelme azért, hogy az egyetemes tudomány hasznára és hazájára, szülőföldjére, népe dicsőségére folytathassa szenvedélyesen szeretett szakmáját.

E műfajok és stílusok kollázsából egységbe szervezett másfél száz könyv-oldalnyi szövegnek legértékesebb részét kétségtelenül a Biró Lajos leveleiből idézett részletek alkotják. S ezek keltik bennünk a kívánságot, illetve sugallják az ötletet, hogy — a jelen könyv szerzőjének hozzáértő gondozásában — egy kötet (*Téka-kötet*) magától Biró Lajostól származó szöveget vehessünk kézbe. Levelei már sok évtizeddel ezelőtt népszerű olvasmány voltak a *Természettudományi Közlöny* hasábjain, s azóta sem porosodtak, csupán patinásodtak. (*Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979.*)

O. S.

OSKAR SCHLEMMER—MOHOLY-NAGY LÁSZLÓ— MOLNÁR FARKAS: A BAUHAUS SZÍNHÁZA

Moholy-Nagy László neve „... a levegőben van, s ez a képletes kifejezés jól illik ide, mivel úgy jelzi Moholy-Nagy időszerűségét, hogy egyben a reá vonatkozó ismereteink bizonytalanságát is érzékelteti“ — írja Mezei József a *Kriterion Téka-sorozatában* megjelent Moholy-Nagy László-kötet előszavában (Moholy-Nagy László: *A festéktől a fényig. Összeállította és jegyzetekkel ellátta Sugár Erzsébet, a bevezetőt írta Mezei József. Bukarest, 1979.*) A két kötet szinte párhuzamos megjelenése is jelzi azt az egyre fokozódó érdeklődést, amit nyugodtan a hetvenes évek Moholy-Nagy-reneszánszának is nevezhetnénk. És ennek kapcsán a magyar olvasó Bauhausképe is egyre teljesebbé, árnyaltabbá válik.

Ehhez segít hozzá a Corvina kiadványa, mely formájában, tipográfiai szellemében az 1974-es német nyelvű faksimile-kiadást követi. Ez a rendkívül elegáns, szép könyv (Moholy-Nagy tervezte) egyáltalán nem emlékeztet színházi kézikönyvekre. Különös ábrák, meglepő szöveg- és képkombinációk váltják egymást — s megfjéjtésük nem csekély szellemi izgalommal jár. A szöveg maga első olvasásra elárulja magát: avantgarde ízű, (a maga idejében) meghökkentő; áradó expresszionista szabad versre emlékeztet leginkább: az eredeti 1925-ben jelent meg. Tulajdonképpen a három szerző neve három különálló részt jelöl. Nem úgy közös munka, hogy együtt írták, hanem csak „összetettek“ három különböző dolgot: Oskar Schlemmer színházelméletét (*Ember és műfigura*), Moholy-Nagy László *Színház, cirkusz, varieté* című írását és Molnár Farkas *U-színházának* tervét. Mindhárom szerző a Bauhaus munkatársa, mégsem egységes ez a könyv.

Talán leginkább Schlemmer írása fölött járt el az idő. Mert bár egy valós igényből indul ki — a színpadi tér öntörvényű mozgáskompozíciójának megalkotásából — az adott korra (?) jellemző „dobozszínházzal“ szembeni lázadás szinte szükségyszerűen vezet túlzásokhoz a szerzőt. De nemcsak nála, Moholy-Nagnál is megtaláljuk a tízes-húszas évekre jellemző mechanisztikus felfogást, a művészet technikai forradalmasításába vetett hitet. Már a cím is — *Ember és műfigura* — utal arra az útra, amely fölél Schlemmer a színházat próbálja megújítani. Kora jelképének az „absztrakciót“ és a „gépet“ tekinti; vegyük hozzá azt is, hogy Schlemmer a legelvontabb színpadi kifejezésforma — a tánc, a balett — felől közelít a színpadhoz. Színházi elgondolásai így szükségyszerűen a mechanisztikus, marionettszerű mozgás, a technikai-gépi elemek (pl. óriási méretű bábfigurák) bűvkörében maradnak. Különböző elgondolása abban is rokon a Moholy-Nagy Lászlóéval, hogy kiindulópontnak nem az *írott* szöveget tekinti, hanem a látványt, a Bauhausban oly központi kérdéssé vált „téralakítást“: „elképzeltető, hogy az eddigi viszony visszajára fordul: a képalakító megteremtí az optikai jelenséget, majd keresi a szavak és hangok költőjét, hogy megtalálja a neki megfelelő nyelvet.“ De ami Oskar Schlemmernél még csak elképzeltető, Moholy-Nagnál már követelmény.

Egyrészt „az irodalmiság tehertételétől“ (46.) akarná megszabadítani a színházi produkciót — cselekvést —, másrészt az *ember* (a színész) számára az addigi hegemonia, a központi szerep helyett legjobb esetben csak a más formaeszközökkel „egyenértékű“ státust biztosítaná. Sőt, *Mechanikus excentrikus játékának* partitúrávázlatában teljesen ki is iktatja. Ez már csak „forma, mozgás, hang, fény(szín) és illat szintézise“. A partitúra (képzőművészeti) látványként — szép. De nem színház. Igaz, Moholy-Nagy László is varieték számára készítette. De koncepciója, ha nem is ennyire végletesen, benne van az „igazi“ színházról szóló írásaiban is. Mikközben az izmusok avantgarde színházának felszabadító — értsd: irodalom- és szóellenes — hatását üdvözlí, ugyanakkor tisztában van e színház korlátaival is. Mégis pusztán a kinetikus fényjelenségek absztrakt kombinációjára, külsőséges formai elemekre támaszkodva próbálja megújítani a — kétségtelenül — haldokló hagyományos színházat. Az absztrakt festészet, a nonfiguratív képzőművészet útját és perspektíváját akarja a színházra alkalmazni. Tagadhatatlan, hogy ebben jó ötletek, a mai színház számára hasznosítható gondolatok is fellelhetők, de csak mint technikai megoldások és az eredeti kontextusból kiragadva. Gordon Craig írja (mintegy húsz esztendővel a tárgyalt könyv megjelenése előtt), hogy az írók, képzőművészek, muzsikuskok teóriái a színházzal kapcsolatban — amolyan mellékfogadatok. A saját szakterületükön jól megindokolt elméletek és a nyomukban keletkező — irodalmi, képzőművészeti, zenei — művek lehetnek valóban csodálatosak, kitűnőek, értékesek, „de a Színház Művészetéhez sajnos, semmi köze nem lesz“ mindennek. Nincs terünk itt szembeállítani Craig és Moholy-Nagy színházfelfogását (nem is lenne értelme), csak utalhatunk egy olyan meglátásra, melynek fényében másképp ítéltető meg a Bauhaus színháza is. Kívülről jövő, bár jószándékú s ennek megfelelően továbbgondolható kísérletként.

Paradox módon a Bauhaus színházi vonatkozású tevékenységéből talán arra figyelünk a legkevésbé, ami igazán hasznosítható lenne: a *színházépítésre*. Úgy tűnik, építészeti szempontból sikerült azt a „másságot“ megalkotniuk, ami sok szempontból forradalmasítja-forradalmasíthatná a színházat. Két kitűnő színháztervet is találunk a kötetben: Molnár Farkas már említett U-színházát és Walter Gropius „totalis színházának“ tervét 1927-ből. Figyelemre méltó, hogy a „totalitás“-igény nemcsak Gropius elnevezésében bukkan fel, hanem Moholy-Nagy is „totalis színháznak“ nevezi elképzelt színpadi produkcióját. (Önkéntelenül adódik az összevetés Moholy-Nagy „szület-ember“ és „egész ember“ felfogásával, s talán nem lenne érdektelen a kérdés ilyen irányú tüzetesebb vizsgálata sem.)

Molnár Farkas színháza mintha egy XX. századi Globe lenne. Többszintes, bonyolult színpadja(i), U-alakban körbefutó nézőtere mind-mind a nagy Will színházát idézik. De ugyanakkor a modern technikai vívmányok is helyet kapnak benne: függőhidak közönség és színpad között, felvonók, fény- és hangberendezések stb. Csodálatos *Az ember tragédiáját* tudnék elképzelni ezen a színpadon, hogy csak egy közismert példát mondjak, de Shakespeare, Ibsen, Pirandello egyaránt elképzelhető ezen a színpadon, és a sor tovább folytatható, tetszés szerint.

Gropius színháza nem ennyire rendhagyó: előnye főleg a mozgatható, az előadás során is változtatható szintér. Három fő színpadforma van, vallja Gropius: az arénaszínpad, a proscéniumszínpad és az utóbbi eltávolodásából, visszavonulásából létrejött „ma uralkodó mélységi színpad“. Tegyük hozzá 1979-ben: ma is uralkodó. Gropius színpadát ilyen kombinált módon megvalósulni kevésbé láttuk, bár kezdeményesképpen — főleg stúdiókban — találkoztunk már a két elsőnek említett színpadi formával is.

A századfordulótól erre majdnem minden színházi könyv, tanulmány azzal kezd, hogy a színház válságban van. Igaz? Nem igaz? A kérdés megválaszolása éppoly nehéz, mint a megszámlálhatatlan színpadi „megújító“ kísérletből kiszűrni, meglátni a fejlődés perspektíváját. Mindenestre tény, hogy a SZÍNHÁZ él. A Bauhaus a filmtől és a rádiótól féltette, mi a tévétől, és mégis, a színház — VAN. Ami azt jelenti: van rá igény. S hogy szeretnénk jobbnak, korszerűbbnek látni, mint amilyen — ez természetes. Talán ez az a pont, ahol találkozhatnának színházi alkotók és színházról írók, szakemberek és nézők — egyszóval: színházpártiak! (*Corvina Kiadó, Budapest, 1978.*)

H. SZ. I.